

Розділ 5

ФІНАНСИ І БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.012.23

Барановський О.І.

ЧИННИКИ, СЦЕНАРІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ¹

Розглянуті значущість урахування чинників, які впливають на трансформаційні процеси в фінансовому секторі національної економіки. Проаналізовано підходи дослідників до диференціації детермінант трансформацій в національній економіці загалом і фінансовому секторі, його окремих сегментах і інститутах зокрема. Наведено авторське бачення різновидів таких чинників та переліку найважливіших чинників, що зумовлюють трансформації фінансового сектору національної економіки загалом та його сегментів й інститутів. Розглянуті підходи до розробки сценаріїв трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки.

Ключові слова: трансформація, трансформаційні процеси, фінансовий сектор національної економіки, чинники трансформаційних процесів, сценарії трансформаційних перетворень, методологія дослідження трансформаційних процесів

Постановка проблеми. Запобігання негативним наслідкам і досягнення оптимальної реалізації трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки значною мірою зумовлюється чітким визначенням чинників, що впливають на ці процеси, розробкою обґрунтованих сценаріїв та методології дослідження здійснюваних і можливих трансформацій. Утім, на практиці трансформаційні процеси часом відбуваються без належного обґрунтування, виявляються далеко не всі чинники впливу на них, не розробляються альтернативні сценарії їх перебігу, немає єдиних підходів до методології їх дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою чинників, що впливають на трансформаційні процеси, розробкою сценаріїв їх перебігу та методологією дослідження здійснюваних і можливих трансформацій займалися такі вітчизняні й зарубіжні дослідники, як: Ю. Анесянц, Дж. Асса (J. Assa), О. Білорус, З. Васильченко, А. Вахобов, О. Воронкова, Л. Гогаєва, Р. Дор (R. Dore), Л. Дроздович, Г. Епстайн (G. Epstein), Єпіфанов, Ю. Коваленко, Д. Коц (D. Kotz), Г. Кріпнер (G. Krippner), Р. Левін (R. Levine),

О. Миргородська, С. Міщенко, О. Мягих, С. Радзівська, В. Рєвазов, Л. Стеблякова, І. Школьник.

Однак й досі логічно незавершеним залишається вивчення питань визначення повного переліку чинників, що зумовлюють трансформаційні процеси в фінансовому секторі національної економіки, підходів до розробки можливих сценаріїв їх перебігу, методології досліджень подібних трансформацій.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в уточненні чинників, що впливають на трансформаційні процеси в фінансовому секторі національної економіки, сценаріїв його трансформації та методології дослідження кількісних і якісних перетворень, що в ньому відбуваються.

Опис основного матеріалу дослідження. Чинники трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки за своєю суттю є причиною/рушійною силою змін у ньому, що зумовлює їх характер/властивості та умови перебігу.

Ю. Кондратчик зазначає, що будь-який трансформаційний процес виникає у зв'язку з появою якогось чинника, що провокує подальші дії й події – «трансформатора». Трансформатор має бути таким чинником, який здатен спровокувати зміну всієї соціально-економічної системи, тобто викликати модифікацію поведінки найважливіших системотвірних елементів. Він зумовлює такі зміни, які вже не можуть бути вбудовані в чинну соціально-економічну систему і завдяки даному трансформаційному мотиву забезпечать її зміну. Виникнення трансформатора може відбутись як у внутрішньому стосовно

© Барановський Олександр Іванович, Заслужений економіст України, д.е.н., професор, проректор з наукової роботи ДВНЗ «Університет банківської справи», м.Київ, e-mail: bai@ubs.gov.ua

¹ Стаття підготовлена в рамках НДР «Теорія та методологія трансформаційних процесів у фінансовому секторі країни» (номер державної реєстрації 0117U002441), що виконується за рахунок видатків з загального фонду держбюджету

соціально-економічної системи середовищі, так і у зовнішньому. Втім сам трансформаційний мотив, що забезпечує трансформаційні зміни, народжується виключно в самій соціально-економічній системі[13, с.248-249].

Систематизація розмаїття поглядів на чинники трансформаційних перетворень дозволяє виокремити такі їх групи: – чинники глобалізаційного характеру; чинники макросередовища; організаційно-економічні, територіально-галузеві (чинники спеціалізації), соціальні і техніко-технологічні чинники[6]; - економічні, політичні, військові, інституційні, технологічні, інформаційні детермінанти[22, с.274]; – екзогенні, що зумовлюють глобальні тенденції розвитку й ендегенні, що відображають національні особливості тієї чи іншої економічної системи[11, с.62].

На наш погляд на трансформаційні процеси накладають свій відбиток об'єктивні і суб'єктивні; цивілізаційні, еволюційні, глобальні і національні; стратегічні та ситуаційні; нормативно-правові, економічні і соціальні, політичні, науково-технічні, технологічні, демографічні, інституціональні, організаційні, кадрові, інформаційні, ринкові, моральні й етичні, психологічні, поведінкові; внутрішні/самоорганізації, зовнішні та інтегративні; основні/ключові, домінуючі, системотвірні, структурні й процедурні, допоміжні; безпосередні і опосередковані; одиничні і багатоконпонентні; коротко-, середньо- і довгострокові; позитивні (каталізатори) /мотиваційні, стабілізаційні і негативні (інгібітори)/гальмівні, обмежувальні; дестабілізуючі і кризотвірні; базові і вирішальні; диференціовальні і компенсувальні; постійні, невід'ємні і стихійні чинники; чинники наступності і контампарентності (спрямованості на новації); часові і просторові; беззмінні і перемінні, результуючі; корупційні; екстенсивні й інтенсивні.

На даному етапі розвитку економічної науки факторно-циклічні теорії стали підґрунтям для розробки та апробації численних багатфакторних макроекономічних моделей, орієнтованих на визначення потенціалу розвитку в тій чи іншій країні, моделей, які поєднують як класичні факторні складові потенціалу розвитку, так і зміни у макроекономічному та підприємницькому середовищі[14, с.23]. Так, зокрема в рамках еволюційної економіки як наукової парадигми формуються автономні течії, найбільш продуктивною з яких є *неоеволюційна економічна теорія*, де центральною проблемою є залежність результатів економічних трансформацій від *попередньої траєкторії розвитку (path dependence)*[19, с.66].

При цьому вплив інституціональних чинників проявляється через формальні інституціональні структури – інститути прав власності, нормативно-правові, соціально-економічні, інститути управління, а також і неформальні інституціональні структури – інститути конкуренції, довіри, відданості традиціям, звичаям й культурній спадщині, ділової етики, професійного рівня керівників і спеціалістів з менеджменту. Причому впровадження формальних інституціональних структур не завжди відповідає неформальним, що спричиняє конфлікт інтересів економічних агентів[2, с.28].

Чіткому визначенню сутності трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки безумовно, сприяє й дослідження сучасних світових тенденцій, що спричиняють їх.

Зокрема С. Циганов зазначає, що сучасний етап розвитку міжнародних економічних відносин відзначається інтенсифікацією, інтеграцією та диверсифікацією фінансових потоків між країнами, які поступово змінюють свою сутність, перетворюючись на основний чинник глобальних трансформацій. Всепроникність фінансового капіталу забезпечує сталість і невідворотність процесів глобалізації, поглиблюючи взаємозалежність національних економік, їхню однорідність та єдність, що, в свою чергу, обумовлює формування єдиного світового ринку[23, с.125].

Натомість А. Музиченко наголошує, що нещодавня світова фінансово-економічна криза вкрай негативно вплинула на фінансовий сектор, і навіть якщо загроза виникнення системних проблем буде ліквідована, її наслідки достатньо глибокі, щоб стати визначальним чинником розвитку сектору в найближче десятиліття[17].

На думку С. Міщенко напрямами змін, що зумовили трансформацію вітчизняного фінансового сектору, є: концентрація фінансово-промислового капіталу, глобалізація фінансових потоків, розширення сфери діяльності фінансових корпорацій, стрімке зростання розмірів фінансових ринків та їх інтернаціоналізація, формування нових сегментів світових фінансових ринків; зміни в системі регуляторних органів та посилення їх впливу на процеси у фінансовій сфері, подальший розвиток фінансової системи на основі інфраструктурних перетворень і фінансових інновацій[16].

Дослідниками виокремлюються різні чинники, що перешкоджають повноцінній трансформації фінансового сектору в країнах з перехідною економікою. Зокрема це ринкові перетворення, які гальмують розвиток фінансового сектору з огляду на[24, с.141-142]: низьку капі-

талізацію фінансових установ, що є серйозною перешкодою для забезпечення реального сектору довгостроковими фінансовими ресурсами, страхування масштабних ризиків, підвищення інвестиційних можливостей, залучення заощаджень домашніх господарств; зниження транспарентності державних регуляторних органів і посилення інформаційної закритості фінансових установ; невідповідність діяльності національних фінансових установ міжнародним стандартам, правилам і процедурам, директивам ЄС; деформацію багатьох принципів функціонування ефективного фінансового сектору, оскільки інерція старих неформальних інститутів настільки сильна, неринкові форми ділової поведінки настільки глибоко вкоренились, що під тиском вимог ринку вони лише посилюють свій вплив.

В економічній літературі йдеться й про чинники трансформаційних процесів в окремих сегментах і інститутах фінансового сектору національної економіки.

Так, З. Васильченко зазначає, що різновиди форм прояву трансформації зумовлюються такими основними чинниками, як причини перетворень, їх цілі, роль менеджменту банку у цих процесах, інтереси різних груп учасників. Спільною ознакою різних форм прояву трансформації діяльності комерційних банків є їх обов'язкова орієнтація на довгостроковий стійкий розвиток банківської установи[3].

На думку Ю. Анесянца при всіх проблемах ринкових викривлень і трансформації інституціональних улаштувань в патогенні, системною і неусувною проблемою фондового ринку, «вузьким місцем» його інституціонального розвитку є не недобросовісні актори, а системні когнітивні помилки. За будь-яких умов (в разі отримання/неотримання доходу) усвідомлений інвестиційний вибір не гарантований і залишається значно ускладненим, оскільки функціональні альтернативи інвестиційного чи спекулятивного процесу з його формами отримання/неотримання прибутку, строковості, інструментарію і витрат є значною мірою (а для домогосподарства практично повністю) невизначеними з причин ефектів невірної підтвердження, які і призводять, разом з іншими загальноринковими синдромами, до «люмпенізації», «нігілізму» і «негативному відборі»[1].

Наголошують і на тому, що трансформаційні процеси у сфері посередництва на фінансовому ринку ґрунтуються на внутрішній необхідності упорядкування та постійного вдосконалення організації діяльності, насамперед в частині оптимізації бізнес-процесів, визначення пріоритетів розвитку, відповідності кон'юнктури

фінансового ринку, підвищення якості фінансового обслуговування[10, с.110].

Одними з найважливіших чинників, що зумовлюють трансформації фінансового сектору національної економіки загалом та його сегментів й інститутів, на наш погляд, є: - стан розвитку фінансового сектору національної економіки; - накопичений у країні історичний досвід перетворень у фінансовому секторі; - намагання інститутів фінансового сектору під впливом зовнішнього і внутрішнього середовища стабілізувати функціональний стан, упорядкувати самоорганізацію; - глобалізаційні процеси, що відбуваються в світовій економіці (тоді як на трансформацію МФО значною мірою впливає антиглобалізм); - нові геофінансові умови, інтенсифікація фінансової глобалізації, що супроводжується істотним пришвидшенням руху фінансових потоків; - реформування світової фінансової архітектури; - зростання міжнародних потоків капіталу в формі резервних активів; - інтеграція національних фінансових ринків; - кон'юнктура світових фінансових ринків; - характер поєднання/взаємодоповнення ринкових і неринкових відносин, дієвість механізму координації грошово-цінових і суспільних економічних зв'язків; - інерційність старих неформальних інститутів функціонування фінансового сектору; - процеси інституціоналізації і соціалізації національної економіки; - зміна цінностей суспільства і якості й рівня життя; - суперечливий характер просторово-організаційної спроможності глобального фінансового капіталу (з одного боку, він має капіталоорганізуючу, а з іншого – дезорганізуючу сили, що посилює пірамідальну побудову глобальної влади і глобального характеру контролю за діяльністю суспільств, тобто відбувається еволюція способів управління від дисциплінарних до контрольних і керуючих, якими володіє глобальний фінансовий капітал) [15]; - необхідність забезпечення макроекономічної рівноваги; нових концепцій монополії і конкуренції в інноваційній економіці; - розмаїття фінансових інструментів й їх високий динамізм; - нерівномірність насичення регіонів банківськими і небанківськими фінансовими послугами та нерівність доступу до них економічних агентів; - зростання інтенсивності фінансових трансакцій; - надмірна концентрація активів і пасивів інститутів фінансового сектору в окремих регіонах, що негативно позначається на секторальному конкурентному середовищі; - наявність/відсутність інвестицій, необхідних для трансформаційних змін; - форми конкурентної боротьби на фінансових ринках, що базуються на стабільних порівняних

перевагах/створенні нових, тимчасових переваг; - раціоналізація державно-приватного партнерства в фінансовій сфері; - прояв і наслідки макроекономічних шоків (як прями, так і опосередковані, залежно від об'єкта, який найбільшою мірою підданий впливу нестабільності).

При цьому слід урахувати, що взаємний безперервний вплив чинників поступово спричиняє руйнування цілісності системи (якою має бути фінансовий сектор – О.Б.), втрату узгодженості функціонування окремих її елементів, змушуючи її формувати новий адаптаційний механізм відтворювального процесу[21, с.173].

Все це, безумовно, позначається на особливостях розвитку національних фінансових інститутів, розширенні сфер і зростанні масштабів їх діяльності і капіталізації, технології їх трансформації, зумовлюючи диверсифікацію і реструктуризацію їх бізнесу, вдосконалення корпоративного управління.

Гіпотетично трансформація фінансового сектору національної економіки може відбуватись за різними сценаріями, які, зокрема, передбачають: охоплення всіх чи окремих його сегментів; незначні чи кардинальні зміни; довготривалість трансформаційних процесів (поступові скорочення кількості фінансових інститутів і підвищення регуляторних вимог) чи швидкоплинна радикальна трансформація; мішаний підхід до трансформаційних процесів.

Л. Стеблякова розрізняє *еволюційну, реформаційну (модернізаційну)* і *революційну* трансформації. При цьому, на її думку, *еволюційна трансформація* – безперервний процес саморозвитку, джерело якого знаходиться в самій системі, що охоплює всю її і передбачає поступове становлення системної цілісності на основі розв'язання об'єктивно виникаючих протиріч шляхом дії економічних сил; поступовий, повільний процес, що не передбачає різких стрибків, біфуркацій². *Реформаційна (модернізаційна) трансформація*, здійснювана «зверху» шляхом реформ, передбачає перетворення значної частини параметрів системи в рамках її базових властивостей, що зберігаються, за ініціативою реформаторських сил. При реформі економічних систем відбувається лише коригування їх окремих елементів з метою підвищення ефективності старої системи без зміни її засад. Відтак реформу можна розг-

лядати як прихований етап трансформації. Маючи різну глибину, реформи створюють умови для наступного якісного переродження системи, тому правомірно говорити про реформаційну трансформацію, яка, вписуючись в логіку еволюційних процесів, істотно прискорює їх. *Революційна трансформація* передбачає «зняття» старої системи і становлення нової в прискореному, революційному режимі; пов'язана з руйнуванням попередніх економічних і соціальних структур і створенням нових за активної участі політичних і владних сил[20].

Структурно-інституціональний контекст розвитку світової економіки описується переважно центро-периферійною моделлю Дж. Фрідмена (G. Friedman), формуючи потенції поширення імпульсів трансформаційних змін у світовій економіці на національні, а також принаймні чотири траєкторії розвитку функціонального вектора трансформації[5]: - *еволюційний* (властивий переважно ринковому ядру); - *реформаційний (модернізаційний)*, що багато в чому зумовлює розвиток більшості суб'єктів світової економіки; - *мобілізаційний (наздогінний)*, вивчення історичного досвіду реалізації якого в сучасних умовах прискорюваної динаміки соціально-економічного розвитку свідчить про можливість його використання на короткострокових часових інтервалах, після чого пропонується перехід до реформаційної моделі розвитку, або «застрягнення» на етапі інерційного розвитку з закріпленням наздогінної моделі функціонування національно-державних утворень; - *еволюційний (інноваційний прорив)*.

Виокремлюють також *конкретно-історичні* чи *країнознавчі* моделі трансформації економічних систем, а також модель *державного ринкового реформування*, *державно-корпоративна* і *ліберально-корпоративна* моделі ринкової трансформації[7, с.57].

Дослідники, доводячи обмеженість окремих моделей трансформаційних перетворень (*шокової терапії, градуалізму, інституціоналізму*), пропонують *інтегративну модель ринкової трансформації*, переваги якої полягають у комплексному врахуванні зовнішніх умов розвитку та специфіки кожної країни, її здатності до саморозвитку з орієнтацією на загальноцивілізаційні критерії[18].

Адекватне визначення ступінчастості реформ фінансового сектору сприяє досягненню з мінімальними витратами кінцевих цілей підвищення економічної ефективності і економічного зростання.

Принципами визначення схеми градації реформ фінансового сектору мають бути: підтримання стабільності фінансових інститутів і

² В еволюційному процесі можна виокремити кілька стадій, що змінюють одна одну: генеза системи; досягнення нею зрілого, стійкого стану; подальше старіння, занепад системи з народженням в її надрах нових відносин, нової системи.

фінансових ринків у процесі реалізації етапів їх реформи і лібералізації; поступове підвищення ефективності діяльності фінансового сектору мірою реалізації етапів реформи. Їх дотримання уможливить досягнення максимально високих темпів економічного зростання. Водночас міжнародний досвід лібералізації фінансової системи свідчить, що за певних умов виникає протиріччя між завданнями ефективності і стабільності фінансового сектору.

Крім того, поряд з еволюційним розвитком фінансового сектору можливий і прояв у ньому динамічної хаотичної поведінки з наступною самоорганізацією нових оптимальних структур.

Реалізація заходів, орієнтованих на підвищення ефективності фінансових інститутів при розподілі фінансових ресурсів за недостатньої розвиненості систем внутрішнього і зовнішнього фінансового контролю і нагляду, спричинить лише підвищення ризику дестабілізації фінансових ринків і діяльності фінансових інститутів. Вжиття заходів з забезпечення стабільності на основі інструментів прямого контролю за функціонуванням фінансових ринків і діяльністю фінансових інститутів без послідовних заходів з їх дерегулювання спричинить пригніченість фінансової системи, що в свою чергу накладе обмеження на розвиток реального сектору економіки, стримуватиме реалізацію виробничого потенціалу країни[9]. У зв'язку з цим стає важливим збалансоване, підтримуюче застосування двох принципів в ході лібералізації і поглиблення реформи фінансового сектору[4, с.15-16].

Трансформація фінансового сектору передбачає дискреційне застосування методів, що охоплюють практично всі типи традиційного і нетрадиційного фінансового регулювання, зокрема, інструментів[25]: - макроекономічного контролю (резервні вимоги, політика відсоткових ставок, регулювання іноземних інвестицій у фінансовий сектор); - розподільного контролю, спрямовані на надання необхідних кредитних ресурсів для пріоритетних секторів економіки (селективна кредитна політика, пільгове кредитування); - структурного контролю, що забезпечують архітектуру фінансового ринку (ліцензування видів банківської і небанківської кредитної діяльності, визначення умов і правил злиття і банкрутства); - пруденційного контролю, спрямовані на забезпечення безпечного і стійкого функціонування банківських і небанківських кредитних установ (вимоги до мінімального статутного капіталу, нормативи банківського нагляду, правила класифікації активів, резервування у зв'язку з «поганими» позиками, кредитування); - організаційного контролю

(правила ведення банківської діяльності, доступ до банківської інформації); - захисного контролю для споживачів фінансових послуг банків й інших фінансових інститутів (фонди страхування депозитів, публікація фінансової інформації для громадськості).

Крім того, має бути забезпечена збалансованість монетарної та банківської політики.

Загалом під регулюванням трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки, на наш погляд, слід розуміти організовану сукупність ідеологічних, політичних, правових й економічних впливів на умови, пріоритети і обмеження розвитку окремих елементів цього сектору та їх взаємозв'язку з метою запобігання/мінімізації дії негативних чинників і забезпечення стійкого розвитку фінансового сектору.

Трансформація фінансового сектору може виявитися не лише складним, а й достатньо витратним процесом. Ось чому слід урахувувати всі ризики, які не лише можуть спричинити корекцію стратегії просування, а й змінити її модель.

Трансформаційні процеси в фінансовому секторі національної економіки вимагають від економічної науки використання еволюційного підходу, розробки і постійного коригування нових методологічних підходів до їх дослідження.

Мірою накопичення досвіду і оцінки теорія трансформації як сукупність уявлень і закономірностей, розвивалась з розвитком економічної науки, що поступово спричиняло зміну загальних методологічних установок: використання аналізу, залучення принципів системності, аналізу механізмів самоорганізації, врахування нелінійних кумулятивних ефектів, складних взаємодій і взаємозв'язків в економічній системі з урахуванням ієрархії[7, с.51].

Проте доводиться констатувати, що на сьогодні відсутня загально визнана методологія дослідження впливу економічних і неекономічних чинників на трансформаційні процеси.

Методологія трансформаційних процесів фінансового сектору національної економіки має містити уточнення його цілей і завдань, з'ясування пріоритетів і забезпечення їх реалізації, механізм функціонування інститутів трансформованого сектору.

В трансформаційних процесах у фінансовому секторі трансформуванню підлягають як методи і принципи економічної поведінки, так і структури та установи, що їх застосовують.

Ю. Коваленко наголошує, що процес розвитку фінансового сектору варто досліджувати з

позицій інституційної парадигми, де з'являється нова термінологія, що відображає процес розвитку цього напрямку економічної думки. Із самої назви «інституціоналізм» (*institutionalism*) випливає, що в центрі уваги цієї теорії знаходяться *інституції* (*institutions*) – «створювані людьми рамки поведінки, що структурують політичні, економічні і соціальні взаємодії»[26]. Не дивлячись на те, що він все ще знаходиться на стадії розвитку, вже існуючі результати дозволяють найбільш повно відобразити сучасний стан фінансової діяльності, пояснити якісну динаміку фінансового сектору і визначити чинники, які детермінують поведінку його інституційних одиниць[12, с.6].

Водночас, *методологія дослідження трансформації фінансового сектору національної економіки*, що базується на системному підході, на наше переконання, має неодмінно враховувати і включати:

- поєднання в дослідженні теоретико-емпіричного й еволюційно-інституціонального аналізу, що уможливує не лише пояснення економічної дійсності і динаміки чи прогнозування довгострокового розвитку фінансового сектору, а й розв'язання завдань короткострокового характеру;

- розгляд трансформації фінансового сектору одночасно як складової національної економіки, що має специфічні властивості, а також як системного утворення, а не сумарного цілого чи простої сукупності його різних елементів, позбавлених єдності функціонального призначення;

- уникнення статичності в дослідженні трансформаційних процесів;

- консолідацію різноманітного методологічного інструментарію в межах єдиної дослідницької парадигми, що уможливує відокремлення і порівняння різних аспектів дослідження трансформаційних процесів;

- визначення напрямів дослідження трансформаційних процесів;

- характеристику стартових умов, що передують кардинальним трансформаційним перетворенням;

- оцінку ступеня реалізації концепції трансформації фінансового сектору національної економіки (виконання мети і завдань, реалізації пріоритетів, достатності використаних для цього матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних й інтелектуальних ресурсів) і підходи до прогнозування перспективних трансформаційних процесів у фінансовому секторі;

- характеристику наслідків трансформаційних процесів у фінансовому секторі;

- визначення відповідності трансформаційних процесів загальним принципам трансформації фінансового сектору (доцільності, стандартизації, прозорості, поліцентричності формування, адаптивності, циклічності і стадійності, системності, врахування економічної реальності, синхронізації, необоротності, рефлексії (зворотного зв'язку)); наявних диспропорцій в його інституціональному розвитку;

- підходи до визначення критеріїв і показників, ефектів і збитків, оцінювання ефективності трансформаційних процесів у фінансовому секторі;

- виявлення закономірностей трансформації фінансового сектору.

При виявленні закономірностей трансформації фінансового сектору слід акцентувати увагу як на закономірностях його функціонування (збереження досягнутого ним рівня, структури і цілісності), так і закономірностях його розвитку (зміни результативності і ефективності функціонування) та їх порівнянні.

При цьому предметом детального аналізу мають бути визначення:

- впливу внутрішнього і зовнішнього середовищ на необхідність трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки; можливості залучення необхідних для цього ресурсів; підходів до розробки і реалізації сценаріїв трансформації;

- закономірностей та специфічних особливостей (з виявленням чинників, що їх зумовлюють, а також виникаючих протиріч (функціонального, організаційного, структурного і якісного характеру) трансформаційних процесів;

- напрямів і швидкості (часова характеристика) трансформаційних процесів (з виокремленням трансформаційного періоду (часу, протягом якого здійснюються докорінні перетворення, а фінансовий сектор переходить у якісно інший стан), широту охоплення (просторову характеристику), безперервність, етапність (характеристику процесу перетворень) й рушійні сили;

- механізмів трансформації (як фінансового сектору загалом, так і його окремих інститутів);

- первинних економічних відносин у трансформаційних процесах;

- структурних змін у фінансовому секторі;

- ступеня врахування інтересів фінансового сектору і його окремих інститутів, держави і національних інтересів загалом у перебігу

трансформаційних процесів та розв'язання існуючих протиріч у цій сфері;

- рівня зниження трансакційних витрат, інформаційної асиметрії, асиметрії в нормах діяльності інститутів фінансового сектору;

- змін державного регулювання, конкурентного середовища, ступеня інтеграції фінансового сектору національної економіки в фінансовий сектор світової економіки; в участі країни в координації трансформаційних процесів в міжнародній фінансовій системі;

- впливу фінансового сектору на реальний сектор національної економіки, економічний розвиток регіонів і галузей господарського комплексу, функціонування суб'єктів господарювання і домогосподарств;

- місця фінансового сектору національної економіки в фінансовому секторі світової економіки;

- ступеня детінізації фінансового сектору національної економіки;

- трансформаційного потенціалу фінансового сектору національної економіки.

Оцінка результативності/ефективності трансформаційних процесів є складним завданням, оскільки, по-перше, немає якогось одного показника, за допомогою якого лише і можна було б однозначно оцінити успіх чи провал трансформації. Додатково тут є нові проблеми: а) якщо все ж орієнтуватися на один єдиний показник, то невідворотно постає проблема його вибору із множини інших і наступного обґрунтування правильності цього вибору; б) якщо орієнтуватися на так званий *multidimensional indicator*, що інтегрує кілька субпоказників, то кожен із них можна

опротестувати, як і саму методику об'єднання субпоказників в інтегральний показник.

По-друге, критерії оцінки з часом можуть змінитися: те, що було актуальне спочатку трансформації, наприкінці може розглядатися вже як анахронізм чи показник, що не відображає сучасного розуміння сутності трансформації.

По-третє, інтерпретація будь-якого кількісного показника врешті решт суб'єктивна і відображає більшою мірою погляди особи, яка робить таку інтерпретацію, особливо, якщо динаміка показника не є вражаючою.

А відтак, на думку науковців, кращим способом оцінки ефективності трансформації є використання *квантифікованих* (в основі яких лежать параметри, що піддаються статистичному обліку) і *кваліфікованих* (що базуються на суб'єктивних думках) показників, що відображають різні сторони цього процесу. Зрозуміло, що тоді може виникнути проблема «поєднання непоєднуваного» [8, с.51].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, з'ясування чинників, сценаріїв і методології дослідження трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки свідчать про неоднозначність і багатоаспектність поглядів різних дослідників на дану проблематику. Відтак зазначені питання потребують подальших досліджень. Зокрема мають бути уточнені підходи до визначення сутності й класифікації чинників трансформаційних процесів, розробки їх альтернативних сценаріїв, методологічних засад оцінки результативності та ефективності їх реалізації.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анесянц Ю. С. Институциональная трансформация рынка ценных бумаг: теория и методология: автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра экон. наук: спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит / Ю. С. Анесянц. – Ростов-на-Дону, 2014. – 50 с.
2. Боков В. В. Трансформация институциональной структуры: ключевые дефиниции, факторы воздействия, мезоуровневая специфика / В. В. Боков, С. Н. Новоселов // *Economics: Yesterday, Today and Tomorrow*. – 2016. – № 5. – С.23-33.
3. Васильченко З. М. Трансформация діяльності комерційних банків в економіці держави: дис. на здобуття наукового ступеня д-ра экон. наук: спец. 08.04.01 – финансы, грошовий обіг і кредит / З. М. Васильченко. – К., 2005. – 443 с.
4. Вахобов А.А. Реформирование финансового сектора в контексте структурной политики в Республике Таджикистан / А. А. Вахобов // *Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия общественных наук*. – 2016. – № 3. – С.14-24.
5. Воронкова О. Н. Векторы развития трансформационных процессов в мировой экономике / О. Н. Воронкова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/oct-2013>
6. Гайдук В. И. Факторная среда развития отраслей промышленного сектора экономики / В. И. Гайдук, Е. В. Гришин, О. Н. Бунчиков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2016/05/pdf/73.pdf>
7. Дроздович Л. И. Теоретико-методологические аспекты трансформации экономических систем / Л. И. Дроздович // *Экономическая наука сегодня*. – 2015. – № 4. – С.48-62.

8. Дрыночкин А. Проблемы экономической оценки трансформационного развития Вишеградских стран / А. Дрыночкин // Современная Европа. – 2015. – № 6. – С.50-59.
9. Иншаков О. В. Эволюционная перспектива экономического институционализма / О. В. Иншаков // Вопросы экономики. – 2010. – № 9. – С.63-77.
10. Інтеграційні процеси на фінансовому ринку України: монографія / за заг. редакцією А. О. Спіфанова, І.О. Школьник і Ф. Павелки. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 258 с.
11. Каминская А. О. Теоретические подходы к определению трансформации экономики / А. О. Каминская // Апробация. – 2015. – № 9. – С.60-63.
12. Коваленко Ю. М. Інституціалізація фінансового сектору економіки: монографія / Ю. М. Коваленко. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2013. – 608 с.
13. Кондратчик Ю. К. Особенности выделения трансформационных процессов в современном контексте социально-экономических систем / Ю. К. Кондратчик // Вестник ТвГУ. Серия «Экономика и управление». – 2014. – №3. – С.246-252.
14. Крючкова І. В. Структурні чинники розвитку економіки України. – К.: Наукова думка, 2004. – 105 с.
15. Миргородская Е. О. Эволюция финансового капитала в условиях глобализации: автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра экон. наук: спец. 08.00.01 – экономическая теория / Е. О. Миргородская. – М., 2007. – 50 с.
16. Міщенко С. В. Формування ефективної структури фінансового сектору України: дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: спец.: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / С. В. Міщенко. – К., 2009. – 246с.
17. Музиченко А. Г. Трансформаційні процеси на світовому фінансовому ринку в посткризових умовах / А. Г. Музиченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/ekonom/64/9240-transformacijni-procesi-na-svitovomu-finansovomu-rinku-v-postkrizovix-umovax.html>
18. Мягких О. В. Перехідні економіки в умовах глобальних трансформацій: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук за спец. 08.05.01 – світове господарство і міжнародні економічні відносини / О. В. Мягких. – К., 2001. – 20 с.
19. Ревазов В. Ч. Теоретико-методологические аспекты институциональной трансформации экономики / В. Ч. Ревазов, Л. Б. Гогаева // Современные тенденции развития науки и технологий. – 2017. – № 2-9. – С.65-67.
20. Стеблякова Л. П. Трансформация экономических систем: теория и практика: автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра экон. наук: спец. 08.00.01 – экономическая теория / Л. П. Стеблякова. – М., 2010. – 54 с.
21. Степанова С. В. Трансформация региональной социально-экономической системы в контексте эволюционной теории: концептуальная модель / С. В. Степанова // Вестник Томского государственного университета. – 2015. – № 393. – С.171–177.
22. Філіпенко А. С. Особливості дослідження глобальних трансформацій / А. С. Філіпенко // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. – 2012. – № 1. – С.273-276.
23. Циганов С. А. Сучасні тенденції структурних трансформацій світового фінансового ринку в умовах глобалізації / С. А. Циганов // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2014. – Випуск 118 (частина І). – С.124-133.
24. Ярошук А. Б. Современный финансовый рынок России и направления его совершенствования / А. Б. Ярошук // Вестник Университета Российской академии образования. – 2016. – № 1. – С.138-145.
25. Financial Regulation. Changing the Rules of the Game. Ed, By Dmitry Vittas. – EDI of the World Bank, 2002. – P.63.
26. North D. Institutions / D. North // Journal of Economic Perspectives. – 1991. – Vol. 5. – № 1. – P. 97.

REFERENCES

1. Anesyantz, Y.S. (2014). Instytucionalnaya transformaciia rynka cennykh bumag: teoriia i metodologiya [Institutional transformation of the securities market: theory and methodology]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. – Rostov-na-Donu: Rostov State University of Economics [in Russian].
2. Bokov, V. V.& Novoselov, S. N. (2016). Transformaciya instytucionalnoy struktury: kluchevyye definitsii, factory vozdeystviya, mmezourovnevaya specifika [Transformation of institutional structure: key definitions, impact factors, meso-level specificity] *Economics: Yesterday, Today and Tomorrow*, 5, 23-33 [in Ukrainian].
3. Vasilchenko, Z.M. (2005.) Transformaciya diyalnosti komercheskikh bankiv v ekonomici derzhavy [Transformation of the activities of commercial banks in the state economy]. *Extended abstract of Doctor's thesis* – Kyiv: National Taras Shevchenko University of Kyiv [in Ukrainian].
4. Vokhobov, A.A. (2016) Reformirovaniye finansovogo sektora v kontekste strukturnoy politiki v Respublike Tadjikistan [Reform of the financial sector in the context of structural policy in the Republic of Tajikistan] // *Vestnik Tadjikskogo gosudarstvennogo universiteta prava, biznesa i politiki – Bulletin of the Tajik State University of Law, Business and Politics*, 3, 14-24 [in Russian].
5. Voronkova, O. N. (2013) Vektory razvitiya transformacionnykh processov v mirovoy ekonomike [Vectors of development of transformational processes in the world economy] Retrieved from <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/oct-2013> [in Russian].

6. Gayduk, V. I., Grishin, E. V., Bunchikov, O. N. (2016) Faktornaya sreda razvitiya otrasley promyshlennogo sektora ekonomiki [Factor environment for the development of industries in the industrial sector of the economy] Retrieved from <http://ej.kubagro.ru/2016/05/pdf/73.pdf> [in Russian].
7. Drozdovich, L. I. (2015). Teoretiko-metodologicheskiye aspekty transformatsii ekonomicheskikh sistem [Theoretical and methodological aspects of transformation of economic systems] *Ekonomicheskaya nauka segodnya – Economic science today*, 4, 48-62 [in Russian].
8. Drynochkin, A. (2015). Problemy ekonomicheskoy ocenki transformatsionnogo razvitiya Vyshegradskikh stran [Problems of economic evaluation of the transformational development of the Visegrad countries] *Sovremennaya Evropa – Contemporary Europe*, 6, 50-59 [in Russian].
9. Inshakov, O. V. (2010). Evoluzionnaya perspektiva ekonomicheskogo institutsionalizma [Evolutionary perspective of economic institutionalism] *Voprosy ekonomiki. – Issues of economics*, 9, 63-77 [in Russian].
10. Yepifanov, A. O., Shkolnik, I. O. & Pavelki F. (EDs.) (2012) *Integratsiyini procesi na finansovomu rynku Ukrainy [Integration processes in the financial market of Ukraine]*. – Sumy : DVNZ «UABS NBU» [in Ukrainian].
11. Kaminskaya, A. O. (2015). Teoreticheskiye podhody k opredeleniyu transformatsii ekonomiki [Theoretical approaches to the definition of economic transformation] *Approbatsiya. – Approbation*, 9, 60-63 [in Russian].
12. Kovalenko, Y. M. (2013). *Institutsionalizatsiya finansovogo sektora ekonomiki: monograph [Institutionalization of the financial sector of the economy]*. Irpin : National University of SPS Ukraine [in Ukrainian].
13. Kondratchyk, Y. K. (2014). Osobennosti vydeleniya transformatsionnykh processov v sovremennom kontekste socialno-ekonomicheskikh sistem [Peculiarities of the isolation of transformation processes in the modern context of socio-economic systems] *Vestnik TvGU – Bulletin of the TvGU*, 3, 246-252 [in Russian].
14. Kruchkova, I. V. (2004) *Strukturni chynnyky rozvytku ekonomiki Ukrainy [Structural factors of economic development of Ukraine]*. – Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
15. Mirgorodskaya, E. O. (2007). Evolutsiya finansovogo kapitala v usloviyakh globalizatsii [Evolution of financial capital in the context of globalization]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. – Moscow [in Russian].
16. Mishchenko, S. V. (2009). Formuvannya efektyvnoi struktury finansovogo sektora Ukrainy [Formation of an effective structure of the financial sector of Ukraine] : *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: National Taras Shevchenko University of Kyiv [in Ukrainian].
17. Muzychenko, A. G. Transformatsiyini procesy na svitivomu finansovomu rynku v postkryzovykh umovakh [Transformation processes in the global financial market in post-crisis conditions]. Retrieved <http://www.stationline.org.ua/ekonom/64/9240-transformatsiyini-procesi-na-svitovomu-finansovomu-rinku-v-postkryzovykh-umovax.html> [in Ukrainian].
18. Myagkikh, O. V. (2001). Perekhidni ekonomiki v umovakh globalnykh transformatsiy [Transition economies in the context of global transformations]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Kyiv National Economic University [in Ukrainian].
19. Revazov, V. Ch. & Gogayeva L. B. (2017). Teoretiko-metodologicheskiye aspekty institutsionalnoy transformatsii ekonomiki [Theoretical and methodological aspects of the institutional transformation of the economy] *Sovremennyye tendentsii razvitiya nauki i tekhnologii. – Modern trends in the development of science and technology*, 2-9, 65-67 [in Russian].
20. Steblyakova, L. P. (2010). Transformatsiya ekonomicheskikh sistem: teoriya i praktika [Transformation of economic systems: theory and practice]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moscow: Lomonosov Moscow State University [in Russian].
21. Stepanova, S. V. (2015). Transformatsiya regionalnoy socialno-ekonomicheskoy sistemy v kontekste evolyutsionnoy teorii: konceptualnaya model [Transformation of the regional socio-economic system in the context of the evolutionary paradigm: a conceptual model] *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – Bulletin of the Tomsk State University*, 393, 171–177 [in Russian].
22. Filipenko, A. S. (2012). Osoblyvosti doslidzhennya globalnykh transformatsiy [Specializing in the implementation of global transformations] *Strategiya rozvytku Ukrainy. Ekonomika, sociologiya, pravo. – Strategy of development of Ukraine. Economics, sociology, law*, 1, 273-276 [in Ukrainian].
23. Tsyganov, S. A. (2014) Suchasni tendentsii strukturnykh transformatsiy svitovogo finansovogo rynku v umovakh globalizatsii [Modern tendencies of structural transformations of the world financial market in the conditions of globalization] *Aktualni problem mizhnarodnykh vidnosyn. – Actual problems of international relations*, Issue 118 (part I), 124-133 [in Ukrainian].
24. Yaroshchuk, A. B. (2016). Sovremennyyi finansovyi rynek Rossii in napravleniya ego sovershenstvovaniya [The modern financial market in Russia and the direction of its improvement] *Vestnik Universyteta Rossiyskoy akademii obrazovaniya. – Bulletin of the University of the Russian Academy of Education*, 1, 138-145 [in Russian].
25. Dmitry Vittas (Ed.) (2002). *Financial Regulation. Changing the Rules of the Game*. World Bank.
26. North, D. (1991) Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, vol. 5, 1, 97.